

УДК 351.82

А. С. Безугла,

асистент кафедри маркетингу, Дніпропетровський державний аграрного університету

МЕХАНІЗМИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

У запропонованій статті узагальнено сутність і значення механізмів державного регулювання підприємницької діяльності та встановлені основні напрями сучасного регулювання розвитку малого та середнього підприємництва в Україні.

In the offered article generalized essence and value of mechanisms of government control of entrepreneurial activity and basic directions of the modern adjusting of development of small and middle enterprise are set in Ukraine.

Ключові слова: державне регулювання підприємництва, державна підтримка, мале та середнє підприємство, методи державного регулювання, інструменти державного регулювання.

ВСТУП

Об'єктивна потреба регулювання підприємництва сьогодні в Україні зумовлена цілями економічної політики, спрямованої на досягнення сталого розвитку держави та її регіонів, забезпечення постійного зростання показників, що характеризують рівень добробуту та якості життя населення країни, зокрема:

- активним формуванням ринкових відносин;
- активізацією підприємницької діяльності;
- забезпеченням нормальних умов функціонування підприємницьких структур;
- сприянням насиченню ринку товарами і послугами;
- забезпеченням стабільності економічного розвитку окремих територій.

Варто зазначити, що державне регулювання процесу підприємництва є складовою економічної політики як центральних органів державного управління, так і регіональних та місцевих владних структур. Основна мета регуляторної політики — це забезпечення оптимального рівня втручання органів регіонального управління та місцевого самоврядування в діяльність суб'єктів підприємництва, вибір таких механізмів регулювання, які сприяли б як розвитку підприємницьких структур, так і економічному зростанню в державі.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Метою даної статті є визначення складових механізму державного регулювання малого та середнього бізнесу та значення системи державної підтримки в підприємницькій діяльності.

РЕЗУЛЬТАТИ

Розвиток підприємництва в Україні перейшов на стадію, коли вдосконалення регуляторної політики визначає подальші його перспективи. Державне регулювання підприємництва — це система правових, організа-

ційних та регуляторно-контрольних заходів держави, спрямованих на створення сприятливого підприємницького середовища й управління державним сектором для забезпечення ефективності та конкурентоспроможності національної економіки.

Україна як самостійна, незалежна держава гарантує сьогодні всім підприємцям (незалежно від обраних ними організаційних форм підприємницької діяльності) рівні права і створює однакові можливості для функціонування, доступу до матеріально-технічних, фінансових, трудових, інформаційних, природних та інших ресурсів за умови виконання робіт і поставок для державних потреб.

Органи державного управління будують свої відносини з підприємцями, використовуючи: податкову і фінансово-кредитну систему, яка встановлює ставки податків і відсотків за державними кредитами; податкові пільги; ціни та правила ціноутворення; цільові дотації; валютний курс; розміри економічних санкцій; державне майно і систему резервів, ліцензії, концесії, лізинг, соціальні, економічні та інші норми й нормативи; науково-технічні, економічні, соціальні, державні та регіональні програми; договори на виконання робіт і поставок для державних потреб [5].

Держава здійснює регулювання підприємницької діяльності через:

- законодавче забезпечення свободи конкуренції, захист споживачів від проявів недобросовісної конкуренції та монополізму в будь-яких сферах підприємницької діяльності;
- податкову та фінансово-кредитну політику, включаючи встановлення ставок податків і відсотків за державні кредити, податкові пільги, ціни та правила ціноутворення, валютного курсу, розміру економічних санкцій;
- визначення соціальних норм функціонування підприємства, згідно з якими підприємець зобов'язаний забезпечити відповідні умови праці, охорону праці, оп-

лату праці не нижче встановленого мінімального рівня, а також інші соціальні гарантії, включаючи соціальне та медичне страхування й соціальне забезпечення;

- встановлення екологічних норм і нормативів;
- залучення підприємців до виконання різноманітних науково-технічних та економічних регіональних і державних програм;

- укладання договорів на виконання робіт та здійснення послуг для державних потреб [8].

Основними засобами регуляторного впливу держави на діяльність суб'єктів господарювання є:

- державне замовлення;
- ліцензування, патентування і квотування;
- сертифікація та стандартизація;
- застосування нормативів та лімітів;
- регулювання цін і тарифів;
- надання інвестиційних, податкових та інших пільг;
- надання дотацій, компенсацій, цільових інновацій та субсидій [2].

Успішний розвиток підприємництва можливий лише в умовах забезпечення здорової конкуренції, створення сприятливого клімату та раціональної підтримки з боку держави, ефективної дії ринкових механізмів.

Основними складовими системи органів державної влади є Президент України, Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України, міністерства, Державний комітет з питань регуляторної політики та підприємництва та його регіональні відділення, органи місцевого самоврядування, місцеві державні адміністрації, координаційні ради (комітети, комісії) з питань розвитку підприємництва при місцевих державних адміністраціях [12].

Основними функціями державного регулювання підприємницької діяльності є такі:

- 1) сприяння розширенню існуючих, створенню та залученню нових суб'єктів господарювання;

- 2) підтримка та розвиток конкуренції, антимонопольне регулювання;

- 3) захист прав як підприємців, так і споживачів їх продукції;

- 4) забезпечення ефективного функціонування підприємницьких структур;

- 5) забезпечення надходжень до всіх рівнів бюджетів від діяльності підприємницьких структур.

Відповідно до Законів України, метою державної підтримки малого та середнього підприємництва є:

- 1) створення умов для позитивних структурних змін в економіці України;

- 2) сприяння формуванню та розвитку малого підприємства, становлення малого та середнього підприємства як провідної сили в подоланні негативних процесів в економіці та забезпечення сталого позитивного розвитку суспільства;

- 3) підтримка вітчизняних виробників;

- 4) формування умов для забезпечення зайнятості населення України, запобігання безробіттю, створення нових робочих місць.

Виходячи з цього, законодавством встановлюються такі напрями державної підтримки малого та середнього підприємництва в Україні:

- 1) формування інфраструктури підтримки та розвитку малого та середнього підприємства, організація державної підготовки, перепідготовки та підвищення

кваліфікації кадрів для суб'єктів малого та середнього підприємництва;

- 2) встановлення системи пільг для суб'єктів малого та середнього підприємництва;

- 3) запровадження спрощеної системи оподаткування, бухгалтерського обліку та звітності;

- 4) фінансово-кредитна підтримка малого та середнього підприємництва;

- 5) залучення суб'єктів малого та середнього підприємства до виконання науково-технічних і соціально-економічних програм, здійснення поставки продукції (робіт, послуг) для державних та регіональних потреб [11].

Органи державного управління будують свої відносини з підприємцями, використовуючи такі інструменти регуляторної політики:

- податки та кредити;

- валютне регулювання;

- мита та квоти;

- договори на виконання робіт і здійснення послуг для загальнодержавних і місцевих потреб;

- науково-технічні, економічні, соціальні загальнодержавні та регіональні програми.

Таким чином, саме держава шляхом реалізації цілеспрямованої регуляторної політики в певних сферах може сприяти розвитку підприємницьких структур.

Загалом основними методами державного регулювання можна визнати:

- правові — закони та підзаконні акти, що регулюють правила поведінки суб'єктів господарювання;

- адміністративні — вказівки, розпорядження виконавчих органів та посадових осіб, які дозволяють, забороняють, обмежують чи нормують окремі види господарської діяльності;

- економічні — макроекономічне планування, державний бюджет, податки, гроші, ціни, заробітна плата [13].

Методи державного регулювання ґрунтуються на використанні ряду засобів та інструментів (важелів або регуляторів) державного регулювання. Різниця між ними полягає в тому, що засіб є конкретним способом дії, який є неодмінною умовою для реалізації мети щодо регулювання розвитку підприємництва, а інструмент є комплексним знаряддям для досягнення поставленої мети, який може впливати на підприємництво лише опосередковано і має першочергове значення, насамперед, для органів державного управління.

Так, правові методи включають, насамперед, законодавчо-правові засоби (закони та підзаконні нормативно-правові акти, до яких належать також укази та постанови). Квоти, ліцензії, стандарти, норми, податки, кредит, ціни — це скоріше економічні засоби регулювання. До адміністративних засобів слід зарахувати різні стандарти, дозволи, нормативи тощо. До інструментів державного регулювання можна зарахувати державні та регіональні програми, трудові баланси, прогностичні показники, бюджетні запити [10].

А. Мельник розподіляє засоби державного регулювання на дві групи [7]:

- 1) прямого державного впливу, тобто через систему державного замовлення та державних контрактів, встановлення норм і стандартів, законодавчі акти, прогнози, цільові комплексні програми розвитку та з деяких галузей державного бюджету;

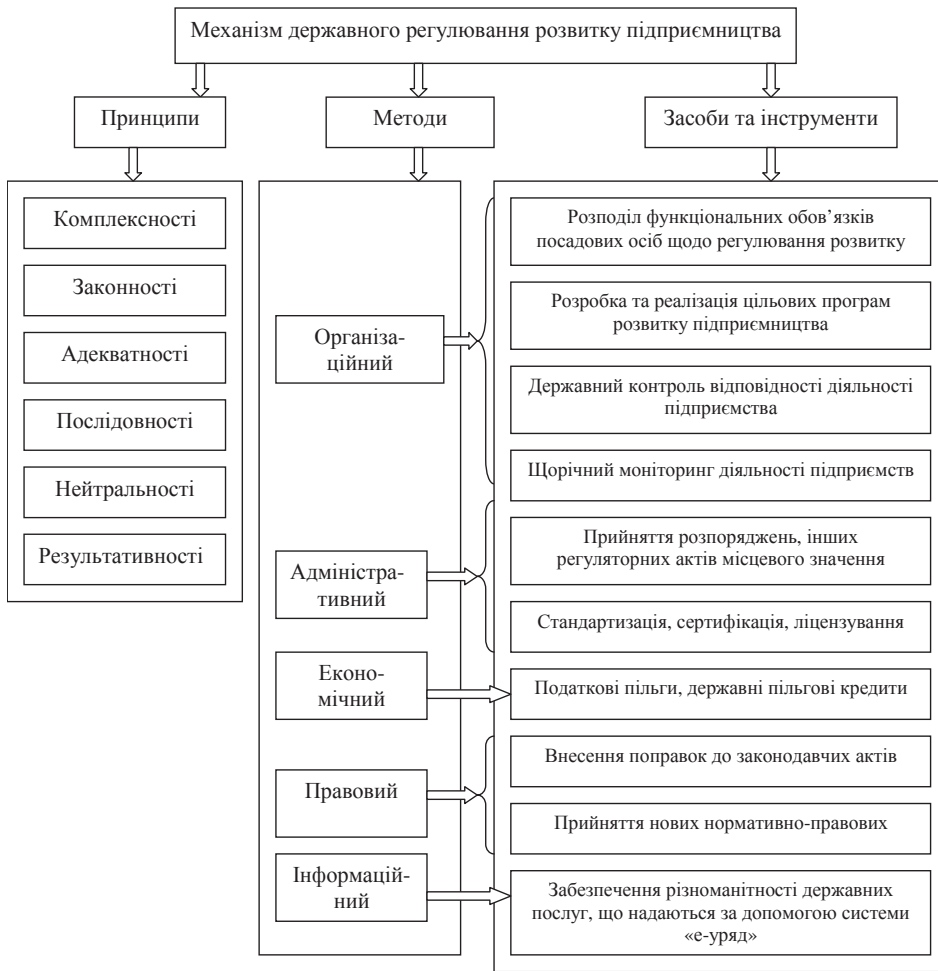

Рис. 1. Основні складові механізму державного регулювання підприємництва

2) опосередкованого впливу, тобто через державні кредити, дотації, податкові пільги, субсидії, ціни тощо.

Свою систему засобів та інструментів державного регулювання запропонував О. Мордвінов, які за спорідненими ознаками він об'єднав у такі групи [9]:

1) засоби державного регулювання:

- адміністративні (станданти, дозволи, ліміти, заборони, обмеження, нормативи, штрафи);
- економічні (податки, державні інвестиції, закупівлі, субсидії, дотації, кредити, позики, ціни);
- інформаційні (публікації у засобах масової інформації, документи);

2) інструменти державного регулювання:

- законодавчо-правові (закони, постанови, укази);
- нормативно-адміністративні (розпорядження, рішення, вказівки, накази, інструкції, правила, положення, договори);
- організаційно-економічні (плани, проекти, державний і місцевий бюджети, державне замовлення і державний контракт, договори, цільові програми, прогнози).

В. Воротін також визначає основні методи державного регулювання економіки як "способи впливу держави на сферу підприємництва, інфраструктури ринку, некомерційний сектор економіки з метою створення умов їх ефективного функціонування відповідно до напрямів державної економічної політики, кожен з яких ґрунтується на використанні сукупності інструментів (ре-

гуляторів, важелів)" [4]. Науковець вважає, що основним інструментом прямого державного регулювання є нормативно-правові акти, макроекономічні плани, цільові програми розвитку, державні замовлення, державні бюджети і тощо. До методів непрямого регулювання відносять інструменти фіскальної, бюджетної, грошово-кредитної, інвестиційної, амортизаційної, інноваційної економічної політики тощо.

Отже, аналіз наукових підходів дав змогу виділити такі складові механізму державної підтримки підприємництва (рис. 1).

Одним з основних елементів регулювання бізнесу є ринок, який здійснює за допомогою механізму конкуренції, динаміки ринкових цін, стихійного вирівнювання попиту та пропозиції тощо. Якщо держава ігноруватиме механізм ринку або спробує замінити його, не враховуючи наслідків, це негативно позначиться на відносинах бізнесу.

Важливим методом державного регулювання бізнесу є амортизаційна політика, коли держава здійснює заходи щодо прискорення амортизації. У цьому випадку суб'єкти бізнесу, виручка яких від реалізації продукції, робіт і послуг, що віднесені у встановленому порядку до пріоритетних напрямів, становить не менш як 70% її загального обсягу, мають право протягом перших трьох років діяльності здійснювати амортизаційні відрахування з вартості основних виробничих фондів у розмірах, що в два рази перевищують встановлені норми. Інші підприємства бізнесу мають право протягом перших трьох років діяльності здійснювати амортизаційні відрахування з вартості основних виробничих фондів у розмірах, що в півтора рази перевищують встановлені норми.

Слід мати на увазі, що серед інструментів, засобів і методів державного регулювання бізнесу немає ідеальних. Будь-який з них, даючи позитивний результат в одному випадку, неодмінно дасть негативні ефекти в інших, і тут нічого не можна змінити. Тоді виявляється, що з боку держави, яка збирається користуватися економічними інструментами регулювання бізнесу, є необхідним постійний контроль над такими негативними ефектами. По суті, йдеться про відповідальність держави за негативні наслідки власних рішень та дій. Наприклад, держава, намагаючись обмежити приріст грошової маси в обігу, здійснює антиінфляційне регулювання, тобто проводить дефляційну політику. Цей захід ефективний з погляду опору інфляції. Проте, як правило, призводить до подорожчання центрального і банк-

івського кредитів. Якщо відсоткові ставки зростають, підприємницьким структурам складніше фінансувати інвестиції, тому починається гальмування економічного розвитку, у тому числі бізнесу. Така ситуація склалася в економіці України напередодні літа 1992 р. І справа тут не стільки в урядові, скільки в об'єктивній суперечливості грошових регуляторів економіки [1].

Сучасне регулювання розвитку малого та середнього підприємництва в Україні здійснюється за такими основними напрямками: регуляторна політика, реєстрація суб'єктів господарювання, дозвільна система, ліцензування, програми розвитку підприємництва.

Створення та реалізація державної політики щодо розвитку й підтримки підприємництва здійснюється Державним комітетом України з питань регуляторної політики та підприємництва (Держпідприємництво України), який є центральним органом виконавчої влади зі спеціальним статусом.

Держпідприємництво України є спеціально уповноваженим органом з питань ліцензування, державної регуляторної політики та дозвільної системи у сфері господарської діяльності, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України.

На рівні державної політики щодо розвитку та підтримки підприємництва в регіонах Комітет співпрацює з місцевими державними адміністраціями, місцевими органами врядування і громадськими організаціями через мережу своїх територіальних представництв, які діють в Автономній Республіці Крим, областях, містах Києві та Севастополі, а також Інститут уповноважених з питань захисту прав підприємців [3].

Отже, чинне в Україні державне регулювання розвитку малого та середнього підприємництва включає:

— систему правових засобів (законів, норм, правил, законодавчих актів та нормативно-правових документів);

— інструменти фінансово-кредитної політики, спрямовані на реалізацію програм підтримки та розвитку малого та середнього підприємництва;

— інструменти інвестиційної та податкової політики, які передбачають економічний вплив держави на новостворені підприємства;

— засоби державної системи інкубаторів з розвитку мережею центрів зайнятості, які регулюють рух трудових ресурсів та організують професійну підготовку, перепідготовку та підвищення кваліфікації кадрів для підприємницької діяльності;

— засоби системи державного контролю за дотриманням прийнятих та чинних правових, економічних та організаційних умов сприяння розвитку підприємництва.

Отже, пріоритетність державного регулювання та підтримки малого та середнього підприємництва в інформаційному суспільстві зумовлює необхідність переходу від прямого адміністративного сприяння до формування сприятливого економічного і соціального середовища щодо удосконалення механізмів та інструментів сприяння розвитку суб'єктів малого та середнього підприємництва [6].

ВИСНОВКИ

Підсумовуючи вищевикладене, можна зазначити, що створення сприятливих умов для розвитку мало-

го та середнього підприємництва є одним з пріоритетних завдань державної політики. Проте зусилля держави, що докладаються зараз в Україні, не надають належного ефекту, а часто, навпаки, завдають складнощів у роботі як господарюючих суб'єктів через перманентні зміни нормативно-правової бази, а також з причин безсистемності і відсутності ґрунтовних економічних розрахунків у ході прийняття рішень. Це стосується передусім оподаткування, системи державного регулювання ціноутворення, зовнішньоекономічної діяльності.

Література:

1. Воротіна Л.І. Розвиток підприємництва в економіці України / Л.І. Воротіна // Вісник Київського університету. Економіка. — К., 1994. — Вип. 1. — С.40 — 51.

2. Варналій З.С. Законодавче забезпечення розвитку підприємництва в Україні: проблеми та перспективи / З.С. Варналій // Підприємництво і право: Зб. наук, праць. — К.: Ін-т приват. права і підприємництва АПрН України, 1998. — С. 55—58.

3. Варналій З.С. Державна регуляторна політика у сфері малого підприємництва / З.С. Варналій, І.С. Кузнецова; НАН України; Інститут економічного прогнозування. — К., 2002. — 104 с.

4. Воротін В.Є. Макроекономічне регулювання в умовах глобальних трансформацій: монографія / В.Є. Воротін. — К.: Вид-во УАДУ, 2002. — 392 с.

5. Комарницький І.М. Організаційно-економічні механізми розвитку підприємництва / І. М. Комарницький. — Л., 2000. — 226 с.

6. Лазур П.Ю. Державне регулювання малого і середнього підприємництва / П.Ю. Лазур. — Л.: Новий Світ, 2006. — 400 с.

7. Мельник А.С. Управління регіональною економікою: навч. посіб. / А.С. Мельник. — К.: КНЕУ, 2000. — 124 с.

8. Михальська В.В. Державне регулювання механізму формування освітнього середовища для малого та середнього підприємництва: автореф. дис... канд. наук з держ. упр.: 25.00.02 / В.В. Михальська; Національна академія держ. управління при Президенті України. — К., 2007. — 20 с.

9. Мордвінов О.Г. Управління аграрним прородокористуванням в умовах ринкової трансформації: монографія / О.Г. Мордвінов. — К.: Вид-во УАДУ, 2000. — 344 с.

10. Михасюк І.Р., Мельник А.Д., Крупка М., Залога З. Державне регулювання економіки. — К.: Атіка: Ельга-Н, 2000. — 592 с.

11. Сідун О.Я. Регіональні механізми розвитку малого підприємництва (на матеріалах Закарпатської області): дис. ... канд. екон. наук: 08.06.01 / О.Я. Сідун; Ужгородський національний ун-т. — Ужгород, 2004. — 214 с.

12. Хайлова Т.В. Формування державного механізму управління економічною безпекою підприємництва: автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр.: 25.00.02 / Т.В. Хайлова; Донецький держ. ун-т управління. — Донецьк, 2004. — 17 с.

13. Ясинська Н.А. Фінансовий механізм державного управління розвитком малого підприємництва: автореф. дис. ... канд. наук з держ. Управління: 25.00.02 / Н.А. Ясинська; Донецький держ. ун-т управління. — Донецьк, 2008. — 20 с.